

Атанас Далчев
Нашата критика

Когато човек иска да скрие незнанието си по някой въпрос, той започва да говори общо. Веднаж слушах разговора на двама работници, които пренасяха дърва. Единият питаше: „Това дъб ли е, или бук?“ И другият – съвсем сериозно: „Не. Това е дърво.“

Горе-долу такова впечатление като този разговор прави почти цялата българска критика. Нашият критик е сякаш безсилен да улови единичното, индивидуалното – това, което е неповторимо и характерно у един писател. Той се върти около предмета си, разправя за странични работи, излага излишни обстоятелства, говори каквото му дойде на ума, но никога не успява да даде тъкмо нужното. Казаното от нашия критик за един поет (да речем за Дебелянов) може безпротиворечиво да се отнесе до всекиго (и до Яворов, и до Лилиев, и до когото щете) и поради това не се отнася до никого. Напразно ще искате да научите нещо определено и ясно. Вместо това ще Ви се разправят най-разнообразни неща: ще Ви се говори за Космоса, за Съдбата, за Абсолютното, за Всеотдайността, за Бенареската проповед на Буда, но Вие няма да чуete никога нито дума, да речем, за Дебелянов, на който всъщност е посветена критическата статия или бележка.

Защо това? Защото няма нищо по-лесно, отколкото да се пише на едро, защото най-удобно е да се приказват големи думи, чути оттук-оттам, да се правят цитати, взети на готово от втора ръка или от някое кратко ръководство по литература, и защото същевременно няма нищо толкова мъчно, колкото да кажеш нещо свое. Нашата критика се бои от всичко определено и конкретно. Вземете коя да е статия в някакво литературно-художествено списание или коя да е рецензия в някой вестник и Вие ще се убедите в това. Вземете сп. „Златорог“ (то минава за най-доброто списание у нас), напр. год. V – прочетете статията на редактора му г. Вл. Василев за Яворов по случай „10-годишнината от смъртта на поета“:

„Тия песни (песните на Яворов) се раждат в една душа, която носи в себе си страшно предопределение. Душа на ангел и на демон същевременно, крилете на които я разпъват между два полюса – за да я оставят да висне над бездна: между ласката и отвращението, между екстаза и безнадеждността, между триумфа и разгрома.

Две начала се борят в нея и никое не може да достигне трайното тържество, единното си разложение. В нея дълбоко е внедрен духът на Божеството, което го тласка към светлина, към истина и към любов. Поетът хищно се устремява към светлината, обаче – о, измама на устремения! – тя го ослепява и зад нейния диск вижда да настъпва в гъсти

редици толкоз много мрак, че ще я погълне. В страстен порив той се втурва до най-мрачните глъбини, за да узнае истината, но – в момента, когато мисли, че я е разбулил, чува в нея гласът на нова лъжа“, и т.н.

Кажете, научили ли сте нещо за Яворов и неговата поезия? Не може ли това същото да се каже и за всеки друг поет – наш или чужд, все едно – и не само за всеки поет? Кой поет не е раздвоен в днешно време: у кого не се среща мотивът за раздвоеност? Раздвоение има и у Д. Дебелянов, но явно е, че Д. Дебелянов и Яворов се различават по много неща в поезията си, пък и по характера на самото си раздвоение. Г-н Вл. Василев смята, че е изчерпал Яворов с тия гръмки думи за „двете начала“ и за „душата, която е разпъната между два полюса“ и с тия изтъркани антитези като „триумф и разгром“, когато всъщност той не е казал нищо, абсолютно нищо. Не е достатъчно да се каже за Яворов, че у него имало раздвоение, както не е достатъчно да се каже, че Народният театър е постройка. Това е най-лесното – оттук тепърва начева критиката. Тя трябва да ни посочи с какво се характеризира развоението у Яворов, на каква почва се проявява това разделение (раздвоение има всякакво – и при самонаблюдението в психологията имаме раздвоение), кое е индивидуалното; да ни покаже къде се заражда у него това разделение, къде е първото пропукване, и после да проследи развоя му и да ни даде неговата проблематика. Това е без съмнение трудно, но това именно ни трябва; другото ние сами можем да извършим. От критик няма нужда, за да узнаеш, че у Яворов имало раздвоение – сам го виждаш. Но и критикът (в случая г. Вл. Василев) изглежда повече не вижда. А че не вижда повече, свидетелствуват образите и картинната му реч. Знае се, когато нещо не е ясно, почва да се говори за него образно. (Необходимо е да се напише една статия за маскиращата роля на образното писане в нашата критика, особено от войната насам).

Така е не само със статията за Яворов, така е и с други статии на г. Вл. Василев: за Д. Дебелянов, за Н. Лилиев и пр. И там, освен общи фрази и определения, няма да намериш нищо друго; нито една вярна мисъл, нито едно интересно наблюдение. Д. Дебелянов се натиква в някаква формула – поет на човечността! – макар и да могат да се посочат у него ред места (като в „Един убит“), които опровергават по най-категоричен начин тая съзливия представа за човечност. Като „основна същност“ на Лилиев се посочва „всеотдайността“. Който е чел внимателно Лилиев, той не може да не разбере колко неуместно е да се приказва при него за „всеотдайност“, камо ли да се възвежда в „основна същност на душата му“. Но ако трябва да се търси обяснение за това, то лежи другаде. През

времето, когато г. Вл. Василев е писал статията си за Лилиев, па и досега, постоянно се говори за „колективност“. И ето това смъртно понятие изведнаж се прикачва на първия попаднал, безразлично дали има наистина някаква „колективност“ у него, или не. Г-н Вл. Василев разполага в изобилие с такива етикетчета, като „колективност“, „индивидуалност“, „неврозитет“ (сиреч „нервност“, и, стане ли нужда да се разглежда някой автор, той бързо му залепва едно етикетче и го нарежда на лавицата на своята литературна аптека. Няколко високопарни и ослепителни думички още – и с това се изчерпва неговата работа на критик.

Картината е същата и при други критици. Заговорихме по-горе за Яворов, нека илюстрираме това пак с примери от критици за Яворов. Г-н Младен Иванов (Георги Цанев) пише за Яворов („Яворов днес“, Нов път, год. II, кн. 1): „и в първия и във втория период (след 1904 год.) на творчеството му основен мотив в неговата поезия е страданието“. Като че ли има поет, у когото „основен мотив“ да не е страданието; и поне един от тях да беше изтъкнал в що се състои собствено това страдание, а то всички в един глас само го повтарят до втръсване. Г-н Ат. Величков (Златорог, год. III, стр. 612) също: „Центъра около който е разположено цялото негово творчество – страданието“. И това ще срещнеш още на 15–20 места у 15–20 критици и рецензенти. Отгде иде това страдание, никой не обяснява. По-далеко от повърхностната констатация на страданието и раздвоението на Яворов не отиват. И не могат да отидат, защото им липсва потребната критическа проникателност и литературна подготовка.

На нашия критик в повечето случаи не достига знание, истинска култура. Той не е ориентиран в историята на литературата, той няма свой художествен критерий. И тая духовна бедност той иска да прикрие с празни тиради за „интуиция“, „непосредно знание“ и „естетизъм“. Но с приказки за интуиции не се придобива интуиция и за нея приказват обикновено тия, които я нямат никак.

У нас рядко са били поставяни литературни въпроси на една поширока площ и рядко са били разглеждани литературни прояви във връзка с другите културни, исторически и философски явления. Ние нямаме нито едно по-предметно изследване върху творчеството на Яворов или Петко Тодоров. Българският критик е обхванат цял от мързел. Едно проучване, било на езика на Пенчо Славейков, било на римите у Ив. Вазов, му се струва ненужен и недостоен „филоложки“ труд. Той чака всичко наготово. Чуе от някъде някое положение и без да го е проверил, почва да го прилага навсякъде. Кажете „разсъдъчно творчество“ или

„образ, постигнат чрез разума“ и му се чини, че е отрекъл дадената творба, като не знае, че подобни прилагателни, когато не са безсмислени, окачествяват само съдържанието и че естетическата оценка е нещо по-друго. Може едно произведение да е разсъдъчно – напр. целият Бодлер, – и все пак да е хубаво. Българският критик е свикнал само да прави обобщения, да синтезира, защото и той иска да бъде творец. „Аз казвам и нямам време да доказвам.“ Само науката доказвала. Нека да бъде така: нека литературната критика да не доказва, но тя трябва непременно да показва. Иначе всеки ще почне да говори каквото му хрумне и да се позовава на своята интуиция. Критиката, както сочи и самата дума, е немислима във от интелекта. Тя е осъзнаване. Само с впечатления (а и такива няма у нашите критици) критика се не прави. Импресионистична критика, особено пренесена на наша почва, е невъзможна. Тя се превръща в куп общи думи и банални образи, в празнословие.

За да имаме критика, изисква се едно по-сериозно отношение, изисква се знание, трудолюбие и ум. Не всеки може да бъде критик, както не всеки може да бъде поет. Но ако от сто лоши стихотворения и разкази не може да има никаква вреда за една литература, то от една лоша и недобросъвестна критика може да има хиляди вредни последици.

1927 г.

КРАЙ

© 1927 Атанас Далчев

Източник: <http://litclub.com/library/bg/dalchev/>

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/12168>]